

Г.О.Маценко

КНИГА
РЕКОРДІВ
УКРАЇНИ

**Природа
навколо нас**

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН
2000

ББК 92.1(4Укр)
М37

Головний редактор **Будний Б.Є.**

М37 Маценко Г.О.
Книга рекордів України. Природа навколо нас.
Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2000.— 80 с.

ISBN 966-7520-57-9

Видання містить багато звичайних і незвичайних, але цікавих і дивовижних фактів про все “най-най...” в Україні. Зі сторінок книги можна довідатись, де в нашій країні знаходяться найвищий водоспад і найглибше озеро, який з птахів літає найвище і яка риба живе найдовше, де й коли були зафіксовані найвища температура повітря і найнижчий атмосферний тиск. Для читачів різного віку, професій і уподобань.

ISBN 966-7520-57-9

© Маценко Г.О., 2000
© Басалига В.А., обкладинка, 2000
© “Навчальна книга — Богдан”, 2000

ГЕОГРАФІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ

Україна — суверенна держава Східної Європи. Її площа — 603,7 тис.км². На заході Україна межує з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією, на північному заході — з Білоруссю, на південному заході — з Молдовою, на північному сході — з Російською Федерацією. Загальна протяжність кордонів — 6500 км.

З півдня територію України омивають Чорне та Азовське моря.

КРАЙНІ ГЕОГРАФІЧНІ ТОЧКИ (МЕЖІ)

Крайня північна точка — с.Грем'яч Чернігівської області — 52°18' північної широти і 33°12' східної довготи.

Крайня південна точка — маяк на мисі Сарич в Автономній Республіці Крим — 44°22' північної широти і 33°44' східної довготи.

Крайня західна точка — поблизу м. Чоп Закарпатської області — 48°25' північної широти і 22°08' східної довготи.

Крайня східна точка — околиця с.Червона Зірка Луганської області — 49°18' північної широти і 40°13' східної довготи.

Найвіддаленіша географічна точка території України — острів Зміїний, розташований у Чорному морі, на відстані 37 км від материка.

НАЙБІЛЬШІ ВІДСТАНИ

Найбільша відстань з півночі на південь становить 893 км.

Найбільша відстань з заходу на схід — 1316 км.

ГЕОГРАФІЧНИЙ ЦЕНТР

Географічний центр України міститься на північно-східній околиці районного центру Добровеличківка Кіровоградської області. Його координати — 48°23' північної широти і 31°11' східної довготи.

Географічний центр України розташований у точці з географічними координатами 48°23' північної широти і 31°11' східної довготи — с. Добровеличківка Кіровоградської області

Крайня північна географічна точка — с. Грем'яч Чернігівської області

Крайня західна географічна точка — м. Чоп Закарпатської області

Крайня східна географічна точка — с. Червона Зірка Луганської області

Найвіддаленіша географічна точка території України — острів Зміїний

Крайня південна географічна точка — мис Сарич в АР Крим

КОСА

Найбільша коса, тобто вузька на- мивна смуга суходолу, одним кін- цем сполучена з материком, – Арабатська стрілка довжиною 115 км й шириною від 270 м до 7,5 км. Знаходиться у західній час- тині Азовського моря, в Кримській і Херсонській областях. Прилягає до Керченського півострова.

РІЧКИ

Найповноводніша ріка Украї- ни – Дніпро. Пересічний об'єм стоку за рік (пункт спостережен- ня – м.Дніпропетровськ, Лоцма- но-Кам'янка) – 52,42 км³. Певною мірою “посперечатися” з ним може Дунай. Його басейн розта- шований на території багатьох країн Європи, а в Україні він протікає на невеликій відстані в 174 км. Середній річний стік ста- новить приблизно 123 км³, що вдвічі більше стоку Дніпра.

Найглибша річка. У середній течії – від с. Пижнів до м.Моги- лева-Подільського – Дністер тече

Найбільші річки України

Річка	Куди впадає	Довжина, км		Площа басейну, км ²
		в Україні	загальна	
Дніпро	Чорне море	981	2201	504 000
Південний Буг	– » –	806		63 700
Псел	Дніпро	717		22 800
Дністер	Чорне море	705	1362	72 100
Сіверський Донець	Дон	672	1053	98 900
Горинь	Прип'ять	659		27 650
Десна	Дніпро	591	1130	88 900
Інгулець	– » –	549		14 870
Ворскла	– » –	464		14 700
Случ	Горинь	451		13 800

Подільською височиною, де до- лина ріки звужується й поглиб- люється, подекуди набуваючи каньйоноподібної форми зав- ширшки до 0,4-1,5 км, а зав- глибки до 10 м.

Найбільший річковий басейн.

Басейн Дніпра має площу 504 тис. км² і включає близько 32 тис. водотоків, серед яких 89 – річки завдовжки 100 км і більше. В ме-

жах України – 286 тис. км². Пло- ща басейну Дунаю становить 817 тис. км², але він майже пов- ністю розташований на території країн Центральної Європи. На те- риторію України припадає лише 64 тис. км².

Найбагатководніший річковий рукав.

Кілійське гирло – най- багатководніший рукав Дунаю: через нього проходить 70% стоку і відкладається найбільша кіль- кість мулу. При впадінні у море гирло утворює дельту, яка сфор- мувалася порівняно недавно, в останні 150-200 років.

Найбільша річкова дельта

України належить Дніпру. Загальна площа її 350 км², довжина – 47 км. Тут налічується 13 великих рука- вів. Натомість дельта Дунаю зай- має площу 560 тис. км², а в межах України – лише 120 км².

Найгустіша мережа річок –

в Українських Карпатах. Вона перевищує 1 км/км². На Прикар- патті коефіцієнт густоти у верхів'ях Дністра становить 0,55 км/км², тим часом як у басейні правобе- режних приток Прип'яті – 0,36, а в басейні Дніпра вище Десни – 0,29 км/км².

Найрідша мережа річок.

На півдні України є досить обширні райони, де густота річкової сіт- ки наближається до нуля. Такі райони розташовані у приморсь-

■ **Найбільша ріка** України – Дніпро. Із загальної довжини 2201 км, на Україну припадає 981 км. Це третя за довжиною і площею басейну ріка Європи (після Волги і Дунаю). Бере початок з болота Аксенінський мох на південних схилах Валдайської височини, впа- дає у Дніпровський лиман Чорного моря. Басейн ріки займає 65% площі України.

кій смузі між Дніпром та Інгульцем, а також між Дніпром та Молочною.

Найбільший похил. Залежно від місцевих умов, річки мають різноманітний характер долин і річищ, різні похили й швидкість течії. За цими ознаками можна виділити три основних групи річок: гірські, річки розчленованих рівнин та річки низин Полісся. Гірські містяться в районі Карпат та Кримських гір і мають падіння до 60-70 м/км у верхів'ях та 5-10 м/км у передгір'ях. Швидкість течії велика і становить 1-2 м/с, а при паводках сягає 3-5 м/с. Найбільший похил серед річок України має р. Авунда в Криму, яка впадає в Чорне море. При довжині 8,8 км і площі басейну 26,1 км² цей показник становить 160 м/км. Дещо менший від "рекордного" показник має р. Аян-Дере (Узень), яка теж впадає у Чорне море – 120 м/км (при довжині 10,3 км та площі басейну 23 км²).

Найменший похил мають річки низин Полісся, які протікають по низовинах у північній та північно-західній частині території України. Вони мають широкі та слабо заглиблені долини, значну заболоченість басейнів. Тут цей показник переважно менший за 1 м/км. Так, притока Дніпра – р. Солонця, при довжині 23 км і площі басейну 402 км², має похил 0,04 м/км, а рукав Туринчук, який впадає в Дністер, при довжині 56 км і площі басейну 250 км² – лише 0,02 м/км. Але на звання абсолютного чемпіона претендує р. Цернице, яка впадає в Керепець (басейн Дунаю). Довжина її 19 км, площа басейна – 57,8 км², а похил – 0,016 м/км.

Найбільший об'єм стоку, тобто кількість води, що протікає через отвор (поперечний переріз) водотоку за певний час, має Дніпро (біля Києва 43,9 км³/рік).

Найкоротша річка. З-поміж понад як 2,5 тис. річок, зафік-

сованих у "Каталозі річок України", найменшу довжину має р.Отуз (площа басейну – 82 км², впадає у Чорне море). Її довжина – 4,5 км.

Найменша річка, зафіксована у "Каталозі річок України", має назву Кизил-Кобинка і впадає у Салгир. Площа її басейну становить 21 км², а довжина – 5,1 км.

Річка, яка зникає. Найдивнішою річкою в Україні вважається Мокра Волноваха – притока Кальміусу, що в Донецькій області. Довжина її – 63 км, площа басейну – 909 км². На своєму шляху вона кілька разів зникає або втрачає частину води, а потім з'являється знову. Наприклад, від верхів'я до балки Антон-Тарами відбувається нагромадження води за рахунок розвантаження підземних вод у руслі самої річки і внаслідок впадання водотоків з 9 невеликих бічних балок. Від гирла балки Антон-Тарами до с. Стили вода зникає і з'являється тільки на півдні села. Нагромадження води триває до останніх виходів граніту біля гирла балки Кам'яної. На думку одних, підземна течія річки проходить карстовими печерами, інші вважають, що річка "живиться" самостійно системою підземних вод.

Річка, яка нікуди не впадає. На звання найдивнішої може претендувати й річка Сліпа Турія, що на Волині. Вона майже ніде не згадується, а "Словник гідронімів України" інформує, що "водотік її визначається як річка, яка нікуди не впадає", і подає її "прописку" – басейн Прип'яті. Свій початок річка бере від джерела в Щетининських та Чарчинських болотах, має своє русло і течію, місцями сягає 20 м завширшки, а потім через кілька кілометрів зникає. Не зумівши дістатися до Прип'яті або Стиру, Сліпа Турія залишається водяним "апендиксом" на рівнинних болотах.

"Найлегковажніша" річка. З озера Кургулуй, що на південному заході, витікає річка Велика

Репіда і впадає в Дунай. Але під час повенів, коли рівень води в Дунаї стає вищим за рівень води в озері Кургулуй, річка повертає свою течію в зворотньому напрямку – від Дунаю до озера.

Річка з найдовшою назвою. У "Каталозі річок України" зафіксована назва правої притоки Дніпра, що на Кіровоградщині: Каллебердянський Омельник (23 літери). Але в Україні є кілька річок, назви яких включають три слова, як, наприклад, Яр Цапиного Хутора або Східна Золота Липа. Однак абсолютна першість у цьому "рекорді" належить річці в Одеській області, яка має назву Перший Куяльник Кучурганський – 27 літер!

Річки з найкоротшою назвою. Це річки Уж та Уг.

ПОТОКИ

Потоки з найдовшими назвами. За "Словником гідронімів України", у трьох потоків в назві є по 23 літери. Поблизу с. Бережок Турківського району на Львівщині є Потік з Дністрина Дубового, у с. Красноїмові Верховинського району Івано-Франківської області – Потік зі Студеної Головиці, а в с. Яблуниці того ж району – Потік із-під Сеньківського.

СТРУМОК

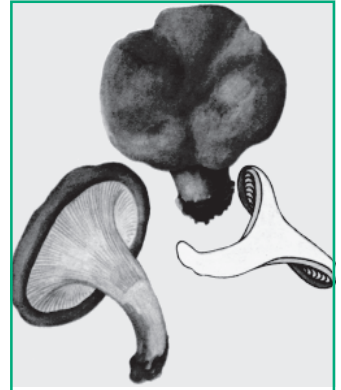
Струмок з найдовшою назвою. За "Словником гідронімів України", один із струмків, що впадає в Азовське море, має назву Права Вершина Мокрого Яланчика!

ОЗЕРА

Найбільше озеро в Україні – Ялпуг, що у пониззі Дунаю в Одеській області. Довжина його – 39 км, ширина – до 5 км, середня глибина – 2 м (максимальна – 6 м), а площа – 149 км². Східні та західні береги переважно стрімкі, розчленовані. Живиться озеро переважно за рахунок паводкових вод Дунаю та річок Ялпуг і Карасулак.

Найбільші гриби, знайдені в Україні

Назва	Маса	Хто і де знайшов	Рік
Білий гриб	1 кг 150 г	С. Дуткевич біля Львова	1975
Гриб-баран	4 кг	М.Гнедюк, с.Вихватнівці Кам'янець-Подільського р-ну	1988
Дошовик	11 кг	біля Вінниці	1981
Печериця	2 кг	З.Змія, с.Сайків Миколаївського р-ну Львівської обл.	1993
Порхавка	10 кг	Г.Захарук, біля м.Красний Луч Луганської обл.	1992

■ Найбільша печериця.

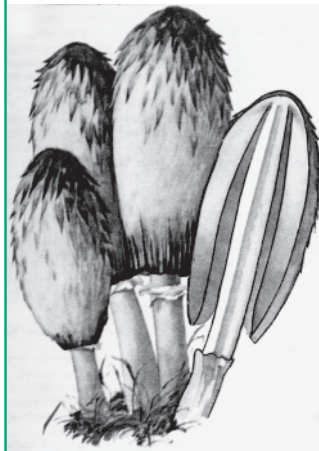
Найвищі температури, які можуть витримати гриби.

Термофільні гриби розвиваються при +40-50°C і більше (*Aspergillus fumigatus* та ін.). Грибниця дереворуйнівних грибів здатна переносити суху температуру +100°C. Спори порошистої сажки зберігають життєздатність при +104... - +128°C, а висушені спори мукових грибів аскоміцетів — при +190 - +253°C протягом трьох тижнів.

Гриб — "пострах" комах. Серед грибів є такі, що паразитують на комах, тобто використовують їх як поживний субстрат. Серед них є корисними для людини гриби, що паразитують на таких небезпечних для лісового господарства комах, як гусениця непарного шовкопряда, яка знищує в окремі роки цілі лісові масиви. Тому, звичайно, виникла ідея використовувати цих паразитів для боротьби зі шкідниками культурних рослин. У результаті дослідів був знайдений гриб бовверія басіана, який може вражати понад 70 видів комах, викли-

■ "Антиалкогольний" гриб.

Зустрічаються їстівні гриби, які за певних умов можуть викликати отруєння. Це — гноювик сірий. Його можна споживати смаженим і вареним, але без спиртного. У цих грибах міститься токсин, який не розчиняється у воді й в звичайних умовах не всмоктується кишечником, однак легко розчиняється у спирті, потрапляє у кров і вже через годину викликає симптоми отруєння: на кілька годин у хворого частішає пульс, з'являється спрага, підвищується температура, червоніє обличчя, буває блювота. Через деякий час ці симптоми зникають, але при вживанні алкоголю наступного дня знову повторюються. Це явище використовують у боротьбі з алкоголізмом.

■ Їстівний, але... отруйний.

Нещодавно науковцями визнано отруйною досить популярна у грибників і досить смачна свинуха тонка, яка часто зустрічається в наших лісах. Тут можуть бути і заперечення — адже чимало грибників ще донедавна брали цей гриб, смажили, солили, визнаючи цілком задовільними його смакові якості. І при цьому почували себе нормально. Виявилось, що отруйність свинухи своєрідна — її токсин нагромаджується в організмі поступово. Лише після декількох смертельних випадків учені виявили, що при кількарізовому вживанні свинухи в їжу у крові людини утворюються специфічні антитіла аглютиніни, які реагують на антигени гриба. Аглютиніни мають здатність акумулювання в організмі, і при багаторазовому вживанні свинух їх нагромаджується вже така кількість, що вони починають розкладати не лише антигени гриба, а й червоні кров'яні тільця людини. Таким чином, отруєння може настати через певний час, навіть після багатьох років вживання в їжу свинух. Це залежить від індивідуального стану людини. Різні і ознаки отруєння. Переважно воно починається запамороченням, болями в животі, а закінчується порушенням функції нирок.

каючи в них захворювання, що має назву біла мускардина. З цих грибів отримали препарат боверін, за допомогою якого борються з колорадським жуком, яблуневою плодожеркою, буряковим довгоносом та ін.

Гриб — “пострах” черв’яків.

Гриби-гіфоміцети, які живуть в лісовій підстилці, в ґрунті, висмоктують земляних черв’яків-нематод. Як же нерухомий гриб може спіймати верткого черв’яка? У гіфоміцета на розгалужених тонких нитках-грифах є чимало дрібних петель, у які й потрапляють черв’яки. Особлива речовина, яку виділяє гриб, допомагає петлі скорочуватися за типом м’язових тканин й зашморгуватися. У таких об’ємах черв’як гине за 2 години. Звичайна глива, яка росте на гнилій деревині, також висмоктує нематод, для неї вони — джерело азоту.

Гриб-“артилерист”. У гриба Пилоболуса — “жителя” гною — вкрай індивідуальні місце проживання і життєвий цикл. Вмістище його спор (спорангія) створюється на роздутій клітині-бульбашці з оранжевим кільцем з каротинового пігменту. При односторонньому освітленні світлові промені в клітині заломлюються, й каротинове кільце набухає, бульбашка тріскає. Спорангії, наче реактивні снарядики, летять у бік сонця зі швидкістю 50 км/год. і встигають подолати достатню відстань, щоб осісти десь на шматочках посліду.

Гриби, що живуть на... грибах. Своєрідну екологічну групу становлять гриби-мікофіли, які поселяються на інших грибах, за рахунок яких і живляться. Ці гриби, загалом, мікроскопічні. Але є й такий, що утворює плодові тіла у вигляді шапки на ніжці завдовжки 2-5 см. Це — астерофора паразитна, яку можна побачити на шапках деяких сиріжок або хряща-молочника.

Гриб-квітка. Цей дивовижний гриб, що має назву Антурус Архе-

ра, можна зустріти з серпня до жовтня в букових лісах Закарпаття. Від його ніжки завдовжки 8-10 см відходять 3-8 лопатей оранжево-червоного кольору. Має сильний запах, харчового значення не має.

Гриби-світлячки. Влітку у лісі зустрічаються “вогники”, які світяться фосфоричним світлом. Ударте по корі — й побачите гниляки, а на них чорні прожилки, які закінчуються білуватими нитками. Це — грибниця широковідомих грибів — опенька осіннього або ліжного, що оселилася на деревині. У цих грибів світяться не шапка і не ніжка, а міцелій, який обплітає, ніби тонким павутинням, зруйновану деревину. А здається, що світиться весь пен ь або гниле дерево.

Найбільша колекція грибів, тобто мікологічний гербарій, зберігається в Інституті ботаніки ім.Н.Г.Холодного НАН України. Засновано гербарій в 1924 році, в ньому нараховується близько 50 тис. екземплярів.

Найудачливіший грибник.

Вдалим виявився досвід розведення в лісових угіддях білих грибів аматором-грибником І.Велселковим з Вінниці. Його спосіб полягає в тому, що у зрілих (68-денних) білих грибів відокремлюють трубчасту частину, подрібнюють на шматочки до 2 см³ і підсушують. Потім дерев’яною лопаточкою піднімають верхню частину лісової підстилki і закладають по кілька шматочків. Аматору вдалося одержувати по 64-260 кг грибів у перерахунку на 1 га.

Наймасовіше отруєння грибами.

У 1996 р. отруєння грибами в Україні досягло розмірів справжньої епідемії. Сумна статистика свідчить, що тоді “тихе полювання” обернулося жорстоким отруєнням для 1932 осіб, серед яких більш як 400 дітей. Для 128 чоловік захоплення грибами закінчилось непоправною трагедією.

■ Найнезвичайнішу назву,

ймовірно, має гриб диктіофора подвоєна — “дама з вуаллю”. Що й не дивно. Його плодове тіло має вигляд складчастої темно-зеленої або оливкової шапки, високо піднятої на білій губчастій ніжці-рецептакулі. А від шапки на ніжку опускається довга сітчаста серпанкова вуаль. Зустрічається в листяних лісах Криму з липня по жовтень. Харчового значення не має.

МОХИ

Найдавніші рослини суші —

мохи. Перші викопні рештки мохів відомі ще з палеозойської ери — майже 230 млн. років тому, з кінця девонського періоду. Вони були близькими за будовою до сучасних мохів. Отже, впродовж сотень мільйонів років вони не змінилися й дійшли до нас живими сучасниками не лише мамонтів і волохатих носорогів, а й динозаврів.

Найпримітивніші рослини суші —

мохи. Мікроскоп показує, що будова листків і стебла мохів дуже проста. В стеблах немає провідних та механічних тканин, які характерні для квіткових рослин. А листки — без черешків і найчастіше не мають провідної системи — жилок. Це — пластинка з одного прошарку клітин. Крім того, в усіх мохоподібних відсутні корені, тому прикріплюються вони до субстрату за допомогою ризоїдів — одноклітинних або

нитчастих відростків. Органи статевого розмноження розміщуються на верхівках стебел чи гілок, а відбувається запліднення при наявності води.

Найвитриваліші рослини. Витривалість мохів майже фантастична. Вони витримують тривале, протягом кількох років, висушування та оживають при появі води. Академік Д.К.Зеров спостерігав проростання спор печіночних грибів, які пролежали в гербарії три-п'ять років. Разом з тим вони спроможні переносити затоплення. Щодо температурних коливань, то мохи витримують перебування у воді гарячих джерел, де інколи температура досягає +40 ... +45°C, інші ж види можуть переносити температуру 50°C. Невибагливі вони і до освітлення: можуть існувати і при повному сонячному освітленні і при світлі, що в 150-200 разів слабкіше від денного — у нетрях лісів та в печерах.

Мох із "рушницею". Сфангові, або торфові, мохи мають дуже своєрідні органи спороношення — коробочки, які підносяться на ніжках і разом з ними утворюють спороносну фазу в життєвому циклі мохів. Коробочки мають кулясту форму й прикриті кришечкою у вигляді дзвоника. Видатний вчений С.Н.Навашин на практиці довів, що розкриття коробочок у сфангів та розсіювання спор відбувається за допомогою стисненого повітря. Тиск повітря у коробочці на час досягання спор досягає 3-5 атм (0,3-0,5 МПа) і, природно, у якийсь момент стає більшим, ніж сили зчеплення, які тримають на місці кришечку. Тоді вона, легко клацнувши, відокремлюється і, наче від пострілу, підлітає на 12-15 см угору. Разом з нею "заряд" викидає і спори.

ВОДОРОСТІ

Найстаріший представник рослинного світу, якого можна побачити біля морських берегів України, — синьо-зелена водорість. Вони, виникнувши

близько 3 млрд. років тому, були найпершими фотосинтезуючими рослинами на Землі і відіграли головну роль у створенні атмосфери, багатій киснем. Разом з бактеріями їх відносять до особливої царини прокаріотів, тобто "доядерних" організмів.

Найчисленніший відділ водоростей — відділ діатомових водоростей, що налічує близько 10 тис. видів — мікроскопічних, рідше колоніальних, організмів, світло-бурих або жовтих, різноманітних за формою клітин, колоній і способів з'єднання клітин у них.

Найрізноманітнішими за видовим складом є зелені водорості: вони об'єднують 1619 видів альгофлори України. Це складає 45,8% загального видового складу водоростей континентальних водоймищ країни, або 41,0% з урахуванням морських форм. Домінуюча роль належить десмідевіям — 603 види та хлорококовим — 373 види. Вони об'єднують більше 60% видів зелених водоростей, знайдених в Україні.

Найбільша водорість Чорного моря — цистозира. Її талом має вигляд розгалужених куциків, які ростуть у прикріпленому та неприкріпленому станах. Прикріплені куцики складаються з центрального стовбура 170 см завдовжки і 4-12 мм завтовшки. Ця багатолітня рослина сягає віку 16 років, створює великі підводні зарості, вкриваючи поверхню скель і валунів. Найбільші зарості спостерігаються на ділянці від Феодосії до Ялти.

Найбільше підводне скупчення водоростей біля берегів України зафіксоване в середній частині трикутника: Севастополь — Одеса — гирло Дунаю. У цьому своєрідному "Саргасовому морі" на глибині 30-60 м міститься величезне "поле" червоної водорості, площею близько 10 тис. м². Біомаса цього єдиного виду рослин оцінюється приблизно в

17 млн. т, а називається це скупчення "філофорним полем Зернова", за іменем академіка С.О.Зернова, який його знайшов.

Найглибоководніші водорості — червоні. Їм властива хроматична адаптація. Глибоководні види інтенсивніше забарвлені у червоний колір, ніж ті, що живуть у поверхневих шарах води. Червоний пігмент фікоеритрин, який бере участь у фотосинтезі, здатний вбирати зелені, голубі і сині промені спектра, які проникають глибоко в воду. Отже, на найбільшій глибині, куди сягають лише зелені промені, зустрічаються тільки червоні водорості. У Чорному морі — на глибині 60 м (*Polysiphonia elongata* та ін.).

Найбагатіше на види водоростей місце. Якщо йдеться про заповідні території України, то загальна кількість видів у заповіднику "Дунайські плавні", що в дельті Дунаю на Одещині, становить 900. Тут виявлено 105 таксонів видового і внутрішнього рангів — вперше на Україні.

Найчисленіша з ґрунтових водоростей. Відомо, що водорості дуже швидко заселяють голі ділянки суші. Наприклад, навесні спостерігається "цвітіння" ґрунту на ріллі. Викликають його деякі одноклітинні та нитчасті водорості з класу зелених та жовто-зелених. При цьому найбільша чисельність їх спостерігається на деревно-підзолистих ґрунтах, де кількість клітин водоростей може досягати 19 млн/м². Спостерігається таке "цвітіння" і восени: тоді його викликають переважно синьо-зелені одноклітинні водорості. Але чисельність їхніх клітин сягає лише 2,6-3,3 млн/га.

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ РОСЛИНИ

Найдавніші зернові сільськогосподарські рослини. Примітивне землеробство на території України почалося з вирощування злаків, які потрапили до нас зі стародавнього Сходу наприкінці

КОНЯРСТВО

Найдавніші коні. Їх вже розводили представники середньостогівської культури, чії пам'ятки збереглися з епохи бронзи (8 ст. до н.е.). Використовували їх для їзди верхи і, можливо, обожнювали, про що свідчать знахідки псаліїв — специфічних деталей ганської їзди. Так, на стоянці Дерев'янка розкопано ритуальне поховання кінського черепа.

Найбільше стадо. Літописці згадують деколи про великі стада коней. Так, у чернігівського князя Святослава в Рахнах на Чернігівщині було в лісі 3000 стадних кобил і 1000 коней.

Найбільша та найменша породи коней, які розводять в Україні. До найбільших належать будьонівська (висота в холці — 162 см, коса довжина тулуба — 163, обхват грудей — 189, обхват п'ястка — 20 см) та українська породна група (відповідно 162, 162, 190, 20,8 см). Найменша з порід — гуцульська (відповідно 132, 135, 155, 20,8 см).

РИБНИЦТВО

Найпродуктивніша на Землі рибна водойма. Нею було Азовське море до будівництва Димлянського гідровузла на Дону у 1952 р. З 1 км² тут виловлювали до 10 т риби, здебільшого осетрових, судака, сазана ліфа та ін. Після зарегулювання Дону і Кубані річковий стік зменшився приблизно вдвічі, розподілився більш рівномірно за сезонами, весняний паводок став слабким і перестав заливати заплави й пониззя річкових долин, з притоком води з

Чорного моря підвищилась солоність Азова. Виллов риби зменшився більш як у 20 разів.

Найстаріша риборозводня.

Першу в Україні і найбільшу на той час у Європі риборозводню заснував на початку нашого століття Л.А.Шелюжко. Багато видів риби він зумів розмножити вперше. На відзнаку його заслуг один з видів африканських коропозубих риби названо епіплатіс Шелюжко. Ця риборозводня працює і в наші дні.

Найбільш і найменш рибопродуктивні ставки.

Найбільш продуктивними є ставки на чорноземних ґрунтах з великим водоскидом (500-600 кг/га). На родючих ґрунтах ставки дають 300-350 кг/га, суглинистих лучних — 200-240, а ось на торф'яних — лише 100-125 кг/га.

БДЖИЛЬНИЦТВО

Найдавніша письмова згадка. Грецький історик Геродот (484-420 рр. до н.е.) ще в V ст. до н.е. писав, що скіфи вели інтенсивну торгівлю медом і воском.

Найдавніша вітчизняна письмова згадка щодо застосування меду в медицині викладена у першій відомій на Русі медичній праці "Мазі", написаній онучкою Ярослава Мудрого Євпраксією. Вона рекомендувала широко використовувати мед для лікування багатьох недуг.

Перша громадська воскобойня, ймовірно, організована в середині XV ст. у Львові. Воску, який йшов з Галичини майже в усю Європу, не можна було ви-

возити за кордон без контролю. На перевірний тут віск ставили відбиток міської печатки, що було гарантією чистоти і якості. В 1446 р. у Львові заснована воскова комора, яка скуповувала віск і продавала його за кордон.

Найбільша пасіка. Відомий український пасічник П.Прокопович в 1830-х роках мав на своїй пасіці понад 10 тис. сімей. Після його смерті цю справу продовжив його син Степан Великдан. При ньому в 1860-х роках пасіка виросла до небувалих розмірів — 12 тис. сімей і стала на той час найбільшою у світі. Цей рекорд, імовірно, не перевершено і сьогодні.

БДЖОЛИ

Найпрацелюбніша зі свійських тварин — бджола. Щоб приготувати 100 г меду, вона мусить взяти нектар приблизно з 1 млн. квітів й принести до вулика близько 15 тис. нош цього "напою богів". Якщо медоноси розташовані лише за 1,5 км від вулика (а інколи медоносні бджоли літають і на 8 км), тоді їхній шлях туди й назад становить 45 тис. км, а це перевищує довжину екватора.

Найпоширеніша порода бджіл в Україні — карпатська. Природний ареал її — гірські та передгірські райони Карпат. Цим бджолам властива досить висока зимостійкість і здатність переносити тривалий безоблітний період, що триває до 5 місяців.

Найдовший хоботок має сіра гірська кавказька бджола (6,6-7,25 мм), а найкоротший — середньоруська (лише 5,9-6,3 мм).

Найвищі показники продуктивності порід свійських птахів

Показник	Курка	Качка	Гуска	Індик	
Жива маса, кг	самки	Нью-Гемпшир, 3,8	Чорна білогруда, 4,4	Велика сіра, 9,1	Широкогруда бронзова, 11
	самця	Нью-Гемпшир, 4,5	Пекінська, 5	Холмогорська, 10	Широкогруда бронзова, 19
Несучість, шт	Легорн, 250-300	Хакі-кемпбел, 180	Китайська, 70	Північнокавказька, 154	
Маса яєць, гр	Руська біла, 62	Пекінська, 90	Велика сіра, 200	Широкогруда бронзова, 100	

Найбільша кількість бджіл у вулику. Навесні їх буває 25-30 тис., на початку головного взятку — 50-60 тис., а під час головного взятку (липень) — 70-90 тис. З них залишається у вулику 25-30, літає за нектаром — 50-60 тис. Восени кількість бджіл дорівнює 40-50 тис.

ВУЛИКИ

Найдавніші вулики. Коли наші предки почали займатися землеробством, вести осілий спосіб життя, тоді й виникла проблема тримати бджіл біля хати. Пасічник вирізав у лісі дупло з бджолами і ставив його на подвір'ї. Так виникла колода. У пасічника В.Д.Жолоба на заході Полісся є кілька колодних вуликів, вік яких сягає понад 300 років. В них живе 5 сімей.

Перший напіврозбірний вулик — лінійний. Його винайшли у 1840-х роках майже одночасно в Україні — Вальватєв в Німеччині — поляк Держон.

Перший повністю розбірний вулик у світі винайшов у 1814 р. видатний український бджоляр П.І.Прокопович. Це — рамковий вулик вертикального типу. Він є і винахідником роздільної решітки, якою відділяли нижні відділи від верхніх, щоб у них не заходила матка, і роздільників для рамок. Прокопович також першим у світі одержав чистий щільниковий мед без розплоду і без попереднього знищення бджіл.

Найнезвичайніший вулик. Ним можна вважати скляний вулик, побудований вчителем-пенсіонером зі Львівщини П.Возняком для спостереження за роботою бджіл. Він розрахований на 20 рамок, розмір їх — 30х30 см. Дві довгі стіни, на яких спочивають плечики рамок, скляні, затінені від світла лише фанерними щитами. Щити рухомі, що дає змогу навіть взимку спостерігати, як поводять себе бджоли. Як повідомлялося у 1992 р., в цьому вулику бджоли вже протягом 5 років успішно зимували

надворі і порівняно з сім'ями, розміщеними в дерев'яних вуликах, почували себе краще.

Найбільший збір меду. У колгоспі ім. Щорса Лозівського району Харківської області в 1956 р. від кожної з 65 бджолосімей одержано по 101 кг меду і по 1,2 кг воску.

Найкращий бджоляр. На це звання може претендувати аматор Архип Семенович Чернявський з Полтави. У 1990 р. він одержав від своїх 60 сімей 1350 кг меду, 1,2 кг маточного молочка, 2,5 кг прополису, 50 г квіткового пилку.

МИСЛИВСТВО

Найдавніші кістки впольованих тварин — сайгака, бика, оленя, коня, віслюка, барана, а також птахів — походять з мустьєрських археологічних пам'яток, які належать до кінця зледеніння (близько 150 тис. років тому).

■ **"Борода" з бджіл.** Багато різних пригод мав з бджолами мешканець с.Кожин Козівського району Тернопільської області Тарас Данилюк. Але влітку 1995 р., коли виходив рій, вдалося зловити матку й посадити її на підборіддя. Відразу утворилася велика штучна "борода": "Жодна бджола не вжалила, відчуття були надзвичайно приємні", — розповідав бджоляр.

Найдавніша писемна згадка про полювання. В древньоруських літописах та актах полювання київських князів на диких звірів і птахів називалося "ловами". У "Повісті минулих літ", складеній близько 1113 р., зазначено: "Був навкруги міста (Києва) ліс і бор велик, і ловили там звірів".

Найдавніші зображення полювання збереглися на фресках Софійського собору в Києві. На стінах і склепіннях сходів можна побачити зображення полювання на білку, вепра та інших тварин, зокрема тигра і леопарда, що має, ймовірно, алегоричне значення.

Найдавніші закони щодо регулювання мисливства. Ще з часів Київської Русі мисливство на Україні поєднувалося із заходами щодо охорони тварин. Спочатку це здійснювалося на основі мисливських звичаїв і правил, пізніше — відповідно до закону. Найдавніший збірник законів, у якому наявні положення, які регулюють мисливство на території нашої держави, — "Руська правда" XI ст. На всій території Київської Русі регламентувалося добування цінних хутрових звірів, охоронялися боброві і видрові гони.

Найдавніша міра штрафу. Як зазначено в "Руській правді", за бобра, забитого у чужому володінні, брався штраф у 12 гривень, що дорівнювало вартості 6 коней.

Найбільша мисливська тварина в Україні — лось. Офіційно дозволена здобич лося розпочалася з 1965 р., коли було здобуто 63 тварини, тобто 1,07% загальної чисельності поголів'я. Спочатку відстрілювали лише самців, пізніше дозволялося здобувати 25% самиць. Найбільший відстріл у зв'язку зі зростанням чисельності звіра був у 1973 р.

Найважливішими мисливсько-промисловими птахами в Україні є дикі качки (до 80% загальної кількості добутої дичини). Друге місце в промислі займають курячі, яких щорічно добувають до 50 млн.

ЗМІСТ

Географічне положення	4
Рельєф	5
Клімат	18
Небезпечні явища природи	21
Флора	29
Фауна	48
Охорона навколишнього середовища	76

**Георгій Олексійович
Маценко**

КНИГА РЕКОРДІВ УКРАЇНИ

Природа навколо нас

Редактор Б. Є. Будний

Обкладинка В.А.Басалиги

Комп'ютерний набір та верстка І.О.Демків

Підписано до друку 12.06.2000. Формат 70×100/16.

Папір офсетний. Гарнітура FreeSet.

Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 6,5.

Умовн. фарбовідб. 6,5. Обл.-вид. арк. 6,37.

Зам №

Видавництво "Навчальна книга - Богдан".

Свідоцтво №24637417 від 13.11.97.

46008, Тернопіль, вул. Танцорова, 14, а/с 534,

тел./факс (0352) 25-18-09; 43-00-46; 25-37-53

E-mail: publishing@budny.te.ua

Надруковано з готових діапозитивів

на Львівській державній книжковій фабриці "Атлас"

79005, Львів, вул.Зелена, 20